

סוג הבחינה: א. בגרות לבתי ספר על-יסודיים
ב. בגרות לנבחנים אקסטרניים
מועד הבחינה: קיץ תשע"ו, 2016
מספר השאלון: 218,004305

י ה ד ו ת

מחשבה ומוסר

לבתי ספר עצמאיים

3 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.
פרק ראשון	—	נושאים בהשקפת היהדות	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	ספרים ומאמרים	—	(8×10)	—	80 נקודות
				סה"כ	—	100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיזטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיזטה" בראש כל עמוד טיזטה. רישום טיזטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

השאלות

פרק ראשון — נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת, ענה על כל הסעיפים (מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

1. היחיד והציבור

(פרקי אבות, רמב"ן, הרב פרידלנדר)

א. אבות ב', ב': "וכל העמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים... ואתם, מעלה אני עליכם שכר הרבה וגו'".

לפי ברטנורה, מהו פירוש הביטוי "לשם שמים" בהקשר של משנה זו, ומדוע ציין התנא כי העמלים עם הציבור לשם שמים יזכו לשכר? (5 נקודות)

ב. הרב פרידלנדר מצטט במאמר על הצניעות את "חובות הלבבות": "והכת השלישית - אנשים שהלכו בדרך גדר השפל שבפרישות... והשתתפו עם אנשי העולם בנראה מגופיהם".

על פי הרב פרידלנדר, מיהו ה"פרוש", ומדוע דרכו היא הדרך המשובחת? (5 נקודות)

ג. על פי רמב"ן לפסוק "ועשית הישר והטוב", מה הן ההנהגות כלפי הזולת הנדרשות מן האדם? כתוב שלוש הנהגות. (4 נקודות)

ד. קרא את הקטע שלפניך מ"מסילת ישרים", וענה על התת-סעיפים (1)-(3) שאחריו.

"הנה חייב האדם לשמור כל המצוות בכל דקדוקיהם לפני מי שיהיה, ולא יירא ולא יבוש, וכן הוא אומר 'ואדברה בעדותך נגד מלכים ולא אבוש', וכן שנינו 'הוי עז כנמר וקל כנשר... לעשות רצון אביך שבשמים' (אבות, פרק ה').

אמנם גם בזה צריך חילוק והבחנה כי כל זה נאמר על גופי המצוות שחייבים אנחנו בהם חובה גמורה, שבהם ישים פניו כחלמיש, אך יש איזה תוספות חסידות שאם יעשה אותם האדם לפני המון העם ישחקו עליו ויתלוצצו ונמצאו חוטאים ונענשים על ידו והוא היה יכול להניח מלעשות הדברים ההם, כי אינם חובה מוחלטת, הנה דבר כזה ודאי שיותר הגון הוא לחסיד שיניחם משיעשהו, והוא מה שאמר הכתוב 'והצנע לכת עם אלקיך', וכמה חסידים גדולים הניחו ממנהגי חסידותם בהיותם בין המון העם, משום דמיתו כיוהרא (נראה כיוהרה).

כללו של דבר: כל מה שהוא עיקרי במצווה יעשהו לפני כל מלעיג, ומה שאינו עיקרי והוא גורם שחוק והיתול, לא יעשהו". (מסילת ישרים, פרק כ')

- (1) מן הפסוק "ואדברה בעדותיך וכו' " ומן המשנה "הוי עז וכו' " למד רמח"ל עיקרון הנוגע ליחסי היחיד עם החברה. מהו עיקרון זה? (2 נקודות)
- (2) על אילו מעשים לא חל העיקרון שכתבת בתת-סעיף (1), ומדוע הוא אינו חל עליהם? (2 נקודות)
- (3) מדוע "מיחזי כיוהרא" משמש נימוק להימנעות החסידים לנהוג מנהגי חסידות רק כשהם בין המון העם? (2 נקודות)

2. רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות

(רמב"ן, ספר החינוך, הרב דסלר)

- א. במה זוכים ישראל כשהם מקיימים מצוות רבות? ענה לפי ספר החינוך (מצווה שלא לשבור עצם מן הפסח) ולפי הרב דסלר (קונטרס הבחירה). (5 נקודות)
 - ב. נוסף על מצוות התורה קבעו חז"ל עוד מצוות כגון "מים ראשונים" ו"מים אחרונים". לפי רמב"ן, כתוב מהו המקור בתורה למצוות שקבעו חז"ל, והסבר את הפירוש של חז"ל למקור זה. (4 נקודות)
 - ג. על פי ספר החינוך (מצווה שלא להתאווות), במה שונים ישראל מבני נח בנוגע לריבוי המצוות? (5 נקודות)
 - ד. קרא את הקטע שלפניך מן הספר "ערבי נחל" של ר' דוד אייבשיץ, וענה על התת-סעיפים (1)-(3) שאחריו.
- "אמרו רבותינו ז"ל 'רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות', ופירש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה כי כשיקיים אדם מצווה אחת מתרי"ג מצוות לשמה מאהבה כראוי, זוכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר כי בהיותם הרבה, אי-אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהן על מתכונתה... הרי לדעתו ז"ל מצווה אחת תספיק ליתן השלמות לאדם, ומה שציווה ה' הרבה מצוות הוא חסד מאתו כי רצה לזכותנו והרבה לנו מצוות כדי שיהיה לנו כמה דרכים לקיבול השכר וקניית השלמות. ועיקר הציווי הוא רק לקבל שכר, דאילולא הציווי לא היינו יודעים מה לעשות.

(שים לב: המשך הקטע וסעיפי השאלה בעמוד הבא.)

וכי תימא (ואם תאמר) אם כן במצוות השכליות אשר אפילו אם לא יצטוו היינו מבינים מעצמנו כי טוב בעיני ה' לעשותם, ולמה הוצרכו אלו להצטוות?

... אי נימא (אם נענה) דציווה ה' לעשות דווקא כל המצוות, ובהחסר אחת מהן אין שום שלמות להאדם, הוי אתי שפיר (היה הדבר מובן)... אבל לדעת הרמב"ם ז"ל הנזכרת אין ציווי כל המצוות רק (אלא) למען ידעו שהן מצוות והן דרך ומבוא לקיבול שכר, אם כן לא הוצרכו מצוות השכליות להתבאר בתורה כלל!?

ויש לומר לפי שאמרו רבותינו ז"ל 'גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה'... לפי שיצר הרע

יש בהם, והאדם דואג עליהם לפי שירא מהעונש וכידוע, לכן באו גם מצוות השכליות בתורה

כדי שהמקיימן יהיה מצווה ועושה, ויהיה השכר יותר גדול". (ערבי נחל, פרשת ואתחנן)

(1) על פי רמב"ם, מהו ההסבר לריבוי המצוות? (2 נקודות)

(2) מדוע דווקא לשיטת רמב"ם יש קושי בנוגע לכתובת המצוות השכליות בתורה?

(2 נקודות)

(3) הסבר מדוע השכר של המקיים מצווה שנצטווה עליה גדול מן השכר של המקיים

מצווה שלא נצטווה עליה.

(2 נקודות)

פרק שני — ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענה על עשר מן השאלות 3-14.

בשאלות שבחרת, ענה על כל הסעיפים (לכל שאלה — 8 נקודות).

3. פרקי אבות, פרק ב'

א. "אמר להם (ריב"ז) צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם" (משנה ט').

לפי ברטנורה, מדוע לא הסיק ריב"ז מהי הדרך הרעה על פי היפוכה של הדרך הטובה?

בתשובתך הבא דוגמה אחת של ברטנורה. (4 נקודות)

ב. לפי ברטנורה, הסבר את מעלתו של "הרואה את הנולד", וכתוב מדוע "הלווה ואינו משלם"

הוא ההפך ממנו. (4 נקודות)

4. רבנו יונה, פירוש לאבות, ב', י"ג

א. "וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע, אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא".

כיצד האדם צריך להתפלל כדי שתפילתו תיחשב לתחנונים? (4 נקודות)

ב. על פי רבנו יונה, "כל אדם צריך רחמים" גם אם "משחקת לו השעה".

הסבר את הביטוי "משחקת לו השעה", וכתוב מדוע גם אדם כזה "צריך רחמים".

(4 נקודות)

5. רבנו בחיי, חובות הלבבות, שער התשובה

"ההתרחקות מעבודת הבורא יכולה להיות בשני אופנים".

א. איזה מן האופנים של ההתרחקות מן הבורא דומה לאדם שלא אכל את המאכלים הדרושים

לבריאותו? הדגם את תשובתך. (3 נקודות)

ב. איזה מן האופנים של ההתרחקות מן הבורא דומה לאדם שאכל דברים מזיקים, ומהי דרך

תשובתו? (3 נקודות)

ג. על פי רבנו בחיי, מיהו "חוזר בתשובה רק בפיו ולא בלבו"? (2 נקודות)

6. רמב"ם, שמונה פרקים, פרק ח'

- א. לפי רמב"ם, הסבר את ההשפעה של התכונות שהאדם נולד אֵתָן על מידותיו של האדם.
(3 נקודות)
- ב. לפי רמב"ם, ציין מה הן "ההזיות שבודים אותם בעלי משפטי המזלות", וכתוב טענה אחת של רמב"ם הסותרת את דעתם של בעלי משפטי המזלות. (3 נקודות)
- ג. לפי רמב"ם, הסבר את הביטוי של חכמים "הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים". (2 נקודות)

7. רמב"ם, הלכות מלכים, פרקים י"א-י"ב

- א. רמב"ם מבחין בין "משיח בוודאי" ובין "בחזקת משיח". הסבר את ההבחנה שלו.
(3 נקודות)
- ב. "בימי המלך המשיח... יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו".
הסבר מה יעשה המשיח באמצעות רוח הקודש שתנוח עליו. (3 נקודות)
- ג. לפי רמב"ם, מדוע התאוו החכמים והנביאים לימות המשיח? (2 נקודות)

8. רמב"ן, פירוש התורה, ויקרא, י"ח, כ"ה

- א. "הנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ".
הסבר מהו הקושי שרמב"ן מעורר בדבריו אלה. (2 נקודות)
- ב. לפי רמב"ן, מהו ההבדל בין הנהגת ה' בכל העולם ובין ההנהגה שלו בארץ ישראל?
(4 נקודות)
- ג. "הנה קידש העם היושב בארצו". במה קידש ה' את עם ישראל בארץ ישראל? (2 נקודות)

9. ספר החינוך, הקדמה

- א. "מפשט כתובי התורה, בלתי פירושיהם וקבלתם האמתיות, לא נסכים אל האמת לעולם, כי יש כמה כתובים בתורה נראים כסותרים זה את זה".
על פי ספר החינוך, הבא דוגמה אחת לסתירה בין פסוקים בתורה. (3 נקודות)
- ב. ציין ארבעה מן הספרים שכתובים בהם הפירושים המקובלים מסיני. (3 נקודות)
- ג. משה רבנו למד מפי ה' את פירושי התורה בזמן שהותו על הר סיני במשך ארבעים יום אף על פי שהיה יכול ללמוד פירושים אלה בפחות זמן.
לפי בעל ספר החינוך, מה רצה ה' ללמד באמצעות עובדה זו? (2 נקודות)

10. ספר החינוך, מצוות בניין בית הבחירה

- א. לפי ספר החינוך, מהי הכוונה של רוב בני האדם בקיום המצוות, ומהי המדרגה העליונה של קיום המצוות שאליה הגיעו האבות? (2 נקודות)
- ב. לפי ספר החינוך, הקרבת קרבן היא "מעשה גדול על דבר חטא".
כתוב מהו המעשה הגדול שבהקרבת הקרבן, והסבר מהי השפעתו על מביא הקרבן. (4 נקודות)
- ג. לפי ספר החינוך, על מי רומז השעיר לעזאזל, ומה השעיר מלמד עליו? (2 נקודות)

11. ספר החינוך, מצוות שופט שישפוט בצדק

- א. הסבר כיצד הדיין מצווה לנהוג כלפי בעלי הדין שבאים לפניו. (3 נקודות)
- ב. לפי ספר החינוך, מדוע האדם החכם והישר מצווה לדון בין בעלי הריב? (3 נקודות)
- ג. מן הפסוק "בצדק תשפט עמיתך" לומדים הוראה שחלה הן על גברים הן על נשים.
מהי הוראה זו? (2 נקודות)

12. מהר"ל, דרך החיים

- א. לפי מהר"ל, מדוע התנסה אברהם אבינו יותר מיצחק ומיעקב? (3 נקודות)
- ב. לפי מהר"ל, מה אפשר ללמוד על האבות מן הקביעה של חז"ל ש"כל האבות נתנסו"? הסבר כיצד התשובה על שאלה זו נרמזת במילה "נסיון". (3 נקודות)
- ג. לפי מהר"ל, על מי הקב"ה מביא "ייסורין של אהבה", ומדוע הוא מביא עליו ייסורים אלה? (2 נקודות)

13. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק ז'

- א. לפי רמח"ל, מדוע הזריזות חשובה קודם התחלת המעשה, ומדוע הזריזות חשובה אחר תחילת המעשה? (4 נקודות)
- ב. "כמו שהזריזות היא תולדת ההתלהטות הפנימית, כן מן הזריזות תיולד ההתלהטות". הסבר את ההשפעה של הזריזות על ההתלהטות, ואת ההשפעה של ההתלהטות על הזריזות. (4 נקודות)

14. חזון איש, אמונה וביטחון

- א. לפי חזון איש, מי הם "קטני אמנה", וכיצד אמונתם באה לידי ביטוי? (3 נקודות)
- ב. לפי חזון איש, אפשר לפרש את המושג "ביטחון" בשתי דרכים, דרך אחת נכונה ודרך אחת שגויה. הסבר את שתי הדרכים. (3 נקודות)
- ג. לפי חזון איש, כיצד ינהג בעל הביטחון האמיתי בעת צרה, וכיצד ינהג מחוסר הביטחון? (2 נקודות)

בהצלחה!